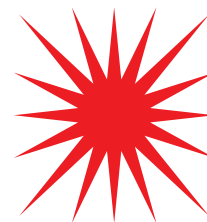
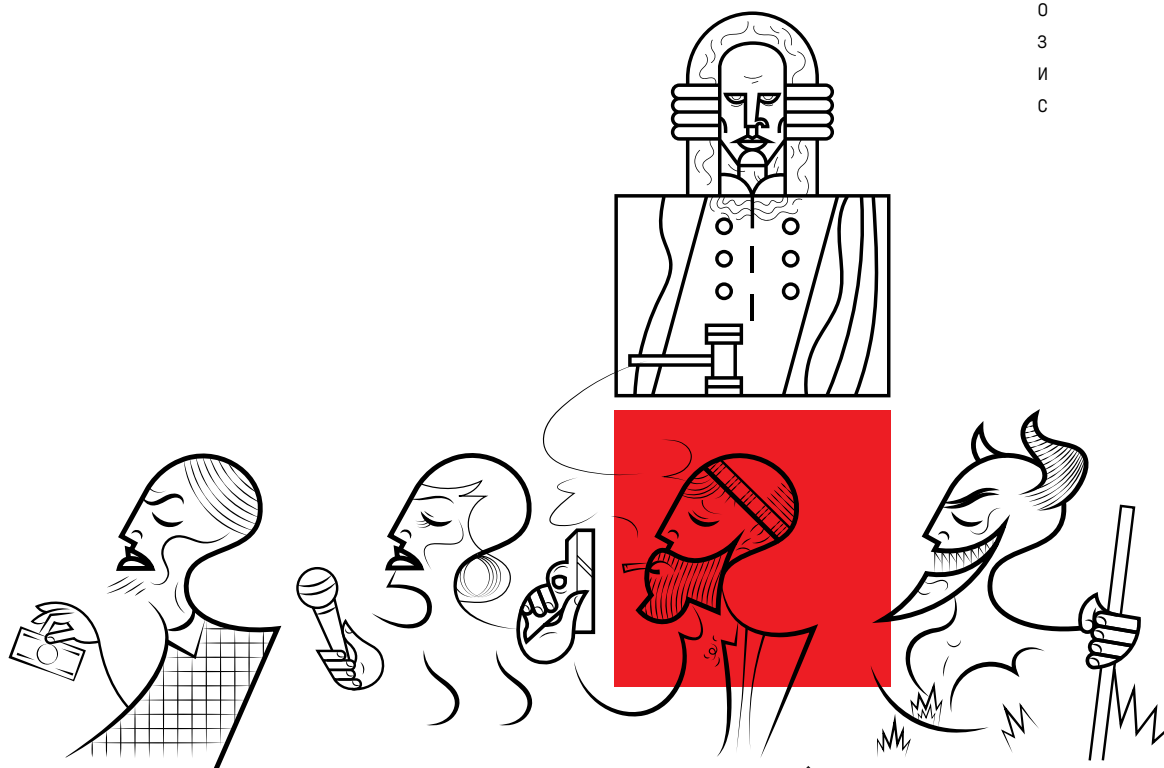

Проценка на напредокот на Северна Македонија во исполнувањето на политичките критериуми неопходни за членство во ЕУ

Реформи во правосудството: Законите донесени, ЕУ задоволна, експерти со поделени мислења

М С 2
е к 0
т о 2
а П 0
м ј г
о е .
р ,
ф о з
и и
с

ROYAL NORWEGIAN EMBASSY

Belgrade

Реализацијата на проектот е финансиски поддржана од Амбасадата на Кралството Норвешка во Белград. <https://www.norway.no/en/serbia/>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека «Св. Климент Охридски», Скопје

347.96/.99.047(497.7)(047.31)

БЛАЖЕВСКИ, Теофил

Реформи во правосудството [Електронски извор] : законите донесени, ЕУ задоволна, експерти со поделени мислења / автори Теофил Блажевски и Горан Ризаов. - Скопје : Фондација Метаморфозис, 2020

Начин на пристапување (URL): <https://www.metamorphosis.org.mk>. - Текст во PDF Формат, содржи [11] стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 07.04.2020. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-263-033-5

1. Гл. ств. насл. 2. Ризаов, Горан [автор]

а) Правосудство - Реформи - Македонија - Истражувања

COBISS.MK-ID 112462346

© Mitchell Luo

Клучна промена годинав во однос на минатогодишниот извештај за реформите во правосудството е во фактот дека сите закони што беа детектирани како неопходни за реформите се изменети. Навидум, потребата од реформа е задоволена со тоа. ЕУ, во својот последен краток извештај за напредокот, исто така, го нотираат тој факт, со позитивна оценка. Сепак, дел од домашните експерти и јавноста изразија сомнеж дека самите законски измени се успешни или пак доволни. Вонредната состојба поради „Ковид 19“ потенцираше дополнителни прашања и предизвици за судската власт

Автори Теофил Блажевски и Горан Ризаов

Непосредно пред истражувањето, парламентарна дебата на самиот ден на распуштање на Собранието на 16 февруари 2020 г., поради распишаните избори за 12 април, заврши со усвојување на новиот Закон за јавно обвинителство. Владата со неизвесност, сепак објави дека успеаа да обезбеди 2/3 мнозинство во Собранието за да го донесе законот и објави дека со тоа законската рамка за заокружување на реформите во правосудството е заокружена.

Ден подоцна, најпрво владејачката партија одржа т.н. „Марш за правда“, а потоа и главната опозициска партија „Протест за правда“ и застој на реформите во областа. Оценкаите беа дијаметрално спротивни. **Власта тврди дека сега се зависи од интегритетот на самите судии и обвинители. Опозицијата пак, дека речиси ништо не е направено.**

Во меѓувреме, дел од главните препораки на експертите од нашето истражување во текот на минатата година воопшто не беа ниту покренати, а камо ли прифатени и тие остануваат се уште во сила. Една од поглавните е, демонстрација на политичка волја за немешање во правосудството.

Голем проблем останува независноста во финансирањето и недоволните буџетски средства. Се уште не е имплементирана законската одредба дека судството во Северна Македонија ќе биде финансирано со 0,8 отсто од БДП во земјата и се уште недостапуваат десетици и десетици милиони евра годишен буџет, иако платите на судиите не се проблем, ниту по висина на примањата, ниту по редовност во исплатата. Сличен е проблемот и со финансирањето на Јавното обвинителство, иако тука е забележен мал прогрес со определување на ставката од 0,4 отсто годишно од тековниот приход во Буџетот, но со ограничувачка клаузула.

Кадровската состојба во обвинителствата и судовите останува проблем. Во обвинителството недостасуваат околу 200 обвинители, во судството помалку од 100, а тоа според последни анализи на дел од невладини организации, се покажува како важен фактор за брзината на правдата.

Состојбата со електронската модернизација во судството и со автоматското електронско доставување на предмети за постапување не е (многу) унапредена. Иако се спроведени истраги за начинот на функционирањето на АКМИ системот (компјутерско делење на предметите по судовите), иако се откриени бројни слабости и сомневања за злоупотреби, се уште нема позначителни обвиненија против судии.

Истото важи и со откритието дека во Врховниот суд намерно се чувале предмети во фиоки од страна на поранешниот претседател и уште неколку судии. Истрага е покрената со месеци наназад, но се уште нема исход, т.е. покренување на обвинение или запирање на истрагата, иако тројца судии беа разрешени.

Советот на експертите со кои разговараме минатата година за здружување на начинот на избор на нови судии и обвинители единствено преку Академијата за судии и обвинители е прифатен, така што, тоа останува само тој начин и покрај бројните забелешки, и од обвинители и од судии, дека имаат доволно обучен кадар во рамките на судовите да можат да промовираат нови обвинители и судии.

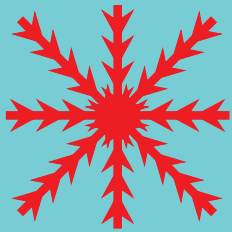
Дел од длабоки функционални анализи за подобрување на состојбите во правосудството од страна на експерти се направени¹, тие се во посед на судството и обвинителството и во нив се наоѓаат исто така бројни препораки, што само покажува уште колку многу има да се работи во оваа област.

Случај „Рекет“ и пропаст на Специјалното обвинителство

Политички земјотрес, но и шокирана јавност во минатата година предизвика отворањето истрага, покренување на обвинение и притвор за поранешната Специјална обвинителка Катица Јанева, која раководеше со посебен обвинителски орган кој треба да ги расчисти случаите што произлегоа од нелегалното прислушкување од 2009 – 2015 г., вклучувајќи го и случајот за тоа по чија наредба и како дошло до масовно прислушкување.

Обвинителката чиј потпис стои на 20-тина обвиненија за кои се водат судски процеси (најголемиот дел се уште траат, иако се покренати во 2017 и 2018 год.), е обвинета за „злоупотреба на службена положба и

¹ МЕТА.мк – 03.2020 – План за подобрување на состојбата во правосудството – (достапно на <https://www.instagram.com/p/B-O6LOGnrwe/>)

овластување“ (Чл. 353 од КЗ). Всушност, Јанева беше involвирана во т.н. афера „Рекет“, чија суштина беше покренато обвиненије против неколку најбогати луѓе во државата за кривични дела сторени во текот на околу една деценија (од 2002 до 2012/13), за потоа, со нејзин потпис и со одлука на судот, да дозволи излегување од притвор и враќање на пасошот на првообвинетиот, тајкулот Орце Камчев, за што преку посредници примила и материјална награда, како што сега тврди обвинителството.

Откако беше приведена кон крајот на август, се чини дека на СЈО му беше ставен печат, иако оваа институција формално се уште има мандат до крајот на септември 2020 година. Обвинителите со наредба од државниот Јавен обвинител беа преземени назад во ЈО, во разни обвинителства, а исто така со наредба, заснована врз дозвола на Јанева од притвор, државното обвинителство воспостави надлежност над сите предмети што се во судовите, но и за сите истраги и предистраги што ги водело СЈО, како и врз целата архива. Меѓутоа, оваа надлежност беше оспорувана, исто како и законската можност Јанева да дава овластувања од притвор, така што беше јасно дека легалноста на целата постапка требаше да се обезбеди или со повторно посебен закон или во рамките на новиот закон за Јавно обвинителство, што на крајот и се случи.

Во секој случај, дилемите пред експертската јавност, вклучително и со тие што разговаравме, се уште се живи, затоа што во некои финални правни процедури одбраната на обвинетите од СЈО за кои се уште се води постапка, се надеваат и најавуваат дека ќе ги оспорат и пред Врховниот суд и ако треба и пред Судот во Стразбур. Тука, како најчести дилеми се споменуваат следните прашања:

Дали СЈО Катница Јанева има законско право кога е во притвор да издава наредби и да дава согласност за судбината на процесите што ги води СЈО?

Дали државата има правен основ со закон (со новиот Закон за ЈО), да ги смета за легални покренатите обвиненија и судски процеси по 30.06.2017 г. (затоа што со законот за СЈО овој датум беше краен за подигање на обвиненија по истрагите произлезени од нелегално прислушкуваните материјали – како што тврди Врховниот суд во начелно правно мислење)?

Дали сегментираната употреба на незаконски прислушкуваните материјали како докази пред суд, што е регулирано со член 110 во новиот закон за ЈО има уставност и дали е во согласност со Законот за кривична постапка?

Закон на политичарите

За опозицијата ваквите решенија во новиот Закон за ЈО се донесени со цел актуелната власт на СДСМ да си обезбедела амнестија во иднината. За власта, одбивањето на опозицијата да го гласа новиот закон за ЈО, не е ништо друго туку обид да не се донесе „легализација“ на предметите од СЈО во редовното обвинителство, со што би се спасиле најголем број од обвинетите, кои се токму од високите редови од поранешното, но и сегашното раководство на опозициската ВМРО-ДПМНЕ.

Ако се анализира овој последен закон од т.н. лепеза реформски закони за правосудството, едно е сигурно јасно. Законот беше усогласуван и донесен под будно око на политиката и тоа до последен ден (16.02.2020). Иако претставници на власта тврдат дека тој е напишан од страна на експертската јавност, факт е дека дел од експертите што учествуваа во почетниот период на консултации за носење на законот, непосредно пред да биде донесен и после тоа, тврдеа дека не го препознаваат законското решение и дури и дека не стојат зад него.

Дека политичарите имаа клучна улога за решенијата и за пишување на нови верзии до последниот ден на усвојувањето, зборува и фактот што најмалку една година постоеја редовни средби на групи делегирани од двете најголеми парламентарни партии од власта и опозицијата, кои прекинаа непосредно пред носење на законот. Јавноста, исто така, предупредуваше дека е недозволиво во групата претставена од опозицијата да бидат и личности за кои има истрага или обвиненије од страна на СЈО, но токму еден од пратениците од опозицијата за кого се водеше истрага, беше еден од главните преговарачи (пратеникот Антонио Милошоски од ВМРО-ДПМНЕ).

На крајот, после две подготвени верзии од кои втората и беше внесена во парламентарна процедура, се усвои трета верзија², која се менуваше во последните неколку денови, со цел да се добие неопходното парламентарно мнозинство за законот.

Самиот закон не оди во радикални реформи во Јавното обвинителство на РСМ (ЈОРСМ). Сепак, понагласена е самостојноста во работата на јавните обвинители, заострена се условите за нивната одговорност, зголемени се старосните граници за одредени степени на унапредување во обвинителството. Од формациски аспект не се менувани нештата, со тоа што, зголемена е автономноста на Основното обвинителство за гонење организиран криминал и корупција и автономноста на првиот човек на ова обвинителство, за чија функција е решено дека ќе го избира Советот на јавни обвинители на конкурс и со плата само 5 отсто пониска од државниот обвинител.

2 Собрание на РСМ – 16.02.2020 – Материјали – (достапно на <https://www.sobranie.mk/materialdetails.nsp?materialId=3a61271e-d147-46b2-a450-fe01a6be4167>)

3 ЈОРСМ – Годишен извештај за работата во 2018 г. (доостапно на <http://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2020/01/godishen-izveshtaj-za-raboteno-na-javnoto-obvinitelstvo-na-republika-severno-makedonija-za-2018-godina.pdf>)

4 МЕТА.МК – 10.1.2020 – Добра екипираност на јавнообвинителската служба... (достапно на <https://meta.mk/dobro-ekipirana-%d1%98avnoobvinitelska-sluzhba-e-preduslov-za-nezavisno-i-efikasno-%d1%98avno-obvinitelstvo-infografik/>)

5 Еден од експертите со кои разговаравме го тврди следното: „Законот за јавното обвинителство е нејасен во поглед на надлежностите на специјализираните обвинителства и специјализирани одделенија формирани во основните обвинителства. Воедно истиот закон воведува употреба на доказни правила, па така истиот технички интервенира и во (веќе и онака недоволно јасниот) ЗКП“.

6 Собрание на РСМ – 16.02.2020 - Материјали – (достапно на <https://www.sobranie.mk/materialdetails.nspx?materialId=7e30ef53-733f-40eb-8789-7adc561bdbc9>)

Секако, сето ова не се знае колку ќе придонесе во зајакнување на ефикасноста на Јавното обвинителство. Од Годишниот извештај за 2018 година³, кој е последен и кој беше објавен дури на крајот на 2019 г, може да се види дека ефикасноста во 2018 година по однос на постапувањето по кривични пријави за возрасни сторители во сите основни јавни обвинителства изнесувала 54 отсто, при што најажурни биле оние обвинителства што се на подрачјето на штипското и битолското вишо јавно обвинителство. Од ЈОРСМ во Извештајот признаваат дека состојбата е лоша и истакнале дека :

„Наведените факти, укажуваат на состојбата во која се наоѓа јавното обвинителство од аспект на човечки ресурси. Доколку на државно ниво не се изнајде решение како во најбрз можен рок да се надмине проблемот со недоволниот број на кадар кој излегува и го продуцира Академијата за судии и јавни обвинители, кој услов е обигаторен за избор на јавни обвинители во прв степен, состојбата само ќе се влошува. Загрижувачки е фактот што овие состојби најдиректно влијаат врз ефикасноста и ефективноста на јавното обвинителство и извршувањето на неговата функција“ (стр.9 од Годишниот извештај за 2018 г.).

Оваа констатација е потврдена и од функционална анализа завршена при крај на 2019 година, а во која се истакнува и проблемот со голем недостиг од јавно обвинителски службеници⁴.

Во однос на новиот закон за ЈО, можеби најголемата дилема останува член 110, сместен во преодните и завршните одредби, за што е водена широка дебата и меѓу власта и опозицијата и меѓу стручната јавност и мислењата во општеството се поделени околу овој член. Имено, овој член предвидува различно постапување со предметите од Специјалното јавно обвинителство, кое де факто е „мртво“ со изборот на наследник на првата и сега веќе поранешна специјална обвинителка Катица Јанева. Во предметите, вклучувајќи ги и оние за кои веќе се води судска постапка, а кои се покренати до 30.06.2017 година, нелегално прислушкуваните материјали може да се користат како докази, за оние на ниво на обвинителен акт или кои се веќе во судовите, таквите нелегални материјали може да се користат само како индиции. Остана нејасно зошто се прави ова, освен ако не станува збор само за прилагадување и усогласување со постојниот Закон за кривична постапка (ЗКП), во кој нелегално прибавени докази во смисла на аудио-визуелни записи не можат да се користат во судска постапка, иако праксата во РСМ познава и поинакво судско однесување, наводно од случаите што ги води СЈО⁵.

Паралено со новиот ЗЈО, на последниот ден од мандатот на Парламентот беше донесен и изменет Закон за Совет на јавни обвинители⁶,

главното тело што треба да е над обвинителите и кое треба да се грижи за сите нешта во системот на обвинителството, вклучувајќи и избор и разрешување на обвинители. Прегледувајќи ги измените, може да се воочат неколку промени околу изборот на членовите на СО од страна на Собранието, при што сега се бара освен „искусни и докажани правници“, тие да бидат од редовите на „поранешни судии на Уставниот суд, меѓународни судии и други истакната правници“. Има допрецизирање и подобрување на одредбите што обезбедуваат транспарентност во работата на Обвинителскиот совет, но нема, на пример, одредба која ќе гарантира финансиска независност на Советот. Парите се добиваат од Буџетот на РСМ, а колку ќе оди за Советот, одредува Јавното обвинителство.

Експертски препораки што ги прочитавме во функционалната анализа за Јавното обвинителство предупредуваат, на пример, дека не може Советот на јавните обвинители да зависи од првиот чове на Јавното обвинителство во однос на распределните средства и треба да има сопствен буџет, со што ќе се добие ефектот не независноста на ова тело.

Ветинг – експертите и судиите велат не, политиката се уште го најавува

Проверката на судиите или обвинителите, генерално позната како ветинг, е тема на дебата во општеството уште од пред изборите во 2016 година, кога тогашната опозиција СДСМ го најави како дел од реформските процеси во правосудството. Откако стана владејачка партија за ова малку се зборуваше, а оправдувањата беа дека за таквиот процес имаат негативно мислење од Европската унија. Бидејќи во текот на без малку три годишното практикување на извршната власт се покажа дека реформите во правосудството се најбавниот и најболниот чекор, во раната предизборна кампања за парламентарните избори во 2020 (сега одложени до крајот на кризата со корона вирусот), СДСМ, но сега активно и ДУИ (овие две партии беа и се главни во досегашната извршна власт), го наметнаа прашањето на ветинг и го направија одново актуелно. ДУИ дури понуди и драфт концепт како го замислува ветингот и тоа за сите избрани или именувани лица, а не само за луѓето од правосудството. Главната опозициска партија ВМРО-ДПМНЕ, исто така, најавуваа проверка на сите обвинители и судии ако дојде на власт.

Меѓутоа, судиите, обвинителите и експертската јавност се генерално против ветингот, имајќи ги искуствата од Србија и Босна и Херцеговина, каде се спроведоа проветрувања преку контраверзни процеси на генерални реизбори на судии, како и врз основа на релативно негативното искуство од Албанија, кое што продуцираше над 14 илјади пред-

7 ЕПИ – 09.03.2020 – Дијалог за политики: Ветингот како вонредна мерка ќе создаде вонредни проблеми – (достапно на <https://epi.org.mk/post/14608>)

мети во судовите, од кои некои се стигнати и во Судот за човекови права во Стразбур.

На неодамнешна меѓународна дебата за ветингот што се одржа во Скопје во организација на Институтот за европски политики - ЕПИ⁷, врховни судии, членови на државното антикорупциско тело ДКСК, универзитетски професори, актуелни судии во кривичниот суд за организиран криминал и корупција, имаа заеднички став дека ветингот кон целото судство е непотребен, а ако се прави сегментирано, кон дел од судиите за кои постои основано сомнение дека се корумпирани политички или врзани со бизнис елити, тоа треба да се прави многу внимателно, при што двете основни начела од каде треба да се појде се: а) што се сака да се постигне; б) кој ќе им суди на судиите, т.е. кој ќе го спроведува ветингот.

Беа истакнати и ставовите дека ветингот треба да биде само опција, а дека пред тоа треба да им се даде шанса на многу пошироките надлежности на Судскиот совет (СС) со измените на законот од 2019 година. Како прилог на тоа беше истакнат податокот дека пред измените на законот, СС добил 18 претсавки за цела 2018 година, додека по измените на законот, во 2019 година бројот на претсавките бил 107, што се толкува како зголемена доверба во ова тело.

Конечно, во минатата година, Судскиот совет разреши четворица судии поради несовесно вршење на должноста. Владимир Панчевски, претседателот на Кривичниот суд Скопје 1 беше разрешен во јули 2019, додека во есента, беа разрешени претседателот на Врховниот суд Јово Вангеловски и врховната судијка Рахилка Стојковска, а во јануари годинава и уште еден врховен судија Ристо Катавеновски.

Финансирањето и натаму „на лажичка“, иако има придвижување

Еден од поголемите проблеми на судско-обвинителскиот систем во РСМ до сега, но и се уште, е финансирањето. Во сите стручни расправи и во објавени анализи, се наведува дека без стабилен, сигурен и посебно распореден систем на финансирање, ниту судството, ниту обвинителството не можат да ги гарантираат своите независност и ефикасност.

Може да се констатира дека тоа е се уште далеку од посакуваните мерки, иако има позитивни придвижувања. На пример, со новиот Закон за Јавно обвинителство за прв пат се дава фиксен износ од 0,4 отсто од буџетото како најмало можно финансирање на обвинителскиот систем. Имајќи предвид дека приходната страна на буџетот во минатата година изнесувала околу 3,9 милијарди евра, тоа значи

8 Акт.мк - 2010 - Закон за Судски буџет
- (достапно на <https://www.akt.mk/%d0%b7%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd-%d0%b7%d0%b0-%d1%81d1%83d0%b4d1%81d0%ba%d0%b8%d0%be%d1%82-%d0%b1%d1%83d1%9f%d0%b5d1%82/>)

дека за 2020 година ЈО на РСМ би требало да добие околу 15,6 милиони евра. Но, и тука во законот е ставена формулацијата „доколку со тоа не се нарушува праведната распределба на буџетските средства и не се влијае врз средствата планирани за сите буџетски расходни ставки“, како и условот, дека Јавниот обвинител на РСМ треба да се консултира и со министерот за финансии, пред да се подготви буџетот за секоја наредна година.

Во Буџетот на РСМ за 2020 година, кој е донесен пред Законот за ЈО, е определно дека ЈОРСМ ќе се финансира со 10,45 милиони евра, што е за околу 4 милиони помалку од она што го пропишува законот што беше усвоен после носењето на Буџетот!

Судската власт, пак, генерално се финансира од Буџетот на РСМ. Веќе десета година таму стои одредбата во член 4 од Законот⁸ која никогаш не била применета, дека Судскиот буџет во делот што се финансира од државата треба да има годишно на располагање „**најмалку 0,8 отсто од бруто домашниот производ...**“. Тоа би значело, на пример, за 2020 г. судовите да имаат на располагање околу 101 милион според податоците за номиналната вредност на БДП за 2018 година на Светската банка или околу 120 милиони евра според некои понови непотврдени податоци за БДП во 2019 г.

Реалноста е дека судовите се уште имаат на располагање (само) околу 40 милиони евра од Буџетот секоја година, но и со сопствени приходи или и со странска помош. Во 2020, во Буџетот на РСМ за Судската власт се запишани за издвојување нешто над 35 милиони евра. Во оваа сума не спаѓа Уставниот суд, бидејќи тој се финансира одвоено со посебна стапка во буџетот.

Самото судство остварува приходи во висина од околу 1 милион евра. Барем толку изнесува сумата за 2018 година и тоа може да се види од годишниот извештај на Судскиот буџетски совет. Со овие факти и нагату останува отворено прашањето зошто се уште не е исполнето ветувањето (претежно дадено од политички елити), барем за намалување на судските такси и паушали, кои се само дел од овие еден милион евра, со цел за полесен пристап на граѓаните до правдата.

Генералната забелешка би била според онаа народната изрека – „колку пари, толку музика“, односно дека државата се уште не ги исполнува своите обврски кон судството и обвинителството на задоволително ниво. Исто така, еден од експертите со кои разговаравме истакна дека „ставката за судството од 0.8 отсто од БДП е најголема од сите европски земји, што можеби им изгледа премногу на премиерите и на министрите за финансии“, но, додаде „дека треба да се има предвид и соодност помеѓу висината на БДП на европски земји и на Северна Македонија“.

Но, сега во 2020 се поставува нов предизвик и проблем околу досегашните финансии. Властите, партиите и невладините организации што следат финансии, веќе соопштија дека буџетот за 2020 г. ќе се соочи со огромна дупка, дури и над половина од планираните приходи ако продолжат сегашните првични негативни трендови во економијата поради „корона кризата“ подолг период. Лидерот на владејачката партија пак, Зоран Заев, предложи кратење на платите на сите избрани и именувани лица, вклучувајќи ги и судиите и обвинителите на два месеца, при што сите би требало да примаат нето плати во висина од 14.500 ден. (минимална плата во државата, околу 235 евра), а буџетите за судството и обвинителството, секако, ќе прет-праат кратење, само не се знае колкави ќе бидат тие.

Недостиг од судии и ефикасноста

Според одлука на Судскиот совет од октомври 2019 година, бројот на судиски места во Врховниот суд треба да изнесува 28 судии или судијки. Пред крај на годината, овој суд имаше 19 судии, но тројца беа разрешени и одлуката беше потврдена од Судскиот совет, во моменти кога е пишувана оваа анализа. Во Оделението за судење на предмети од организиран криминал и корупција во најголемиот кривичен суд во државата, на пример, има 9 активни судии, а по систематизација треба да има 13.

Вакави примери има повеќе. Во почетокот на 2018 година (тоа е последната за која има годишен извештај од страна на Судскиот совет на РСМ), имало 529 судии, но на крајот од 2018 година, според извештајот од Судскиот буџетски совет имало 512 судии. Согласно систематизацијата што ја усвоил истиот тој Судски совет, на сите позиции во судството треба да има 636 судии. Дали тоа влијаело на ажурноста и ефикасноста? Судејќи според Извештајот на ССРСМ и бројките во него, на ниво на држава судовите биле ефикасни во 2018 година.

Сепак, загрижуваат два податока. За предметите по обвине-није од страна на Специјалниот јавно обвинителство, за најголемиот број од нив се уште се постапува. Исто така, во Годишниот извештај за 2018 година, загрижува и податокот за нерешените предмети од 3, 7 и постари од 10 години. Во декември 2018 година останале над 3500 предмети постари од три години, 240 постари од 7 години и дури 118 постари од 10 години⁹.

Состојбата со пандемијата на корона вирусот и заболувањето Ковид 19 уште повеќе ќе ја отежне состојбата. Откако Судскиот совет околу средината на март 2020 г. се колебаше каков став да заземе, Вла-

⁹ ССРСМ – Годишен извештај за работата на ССРСМ за 2018 – (достапен на <https://bit.ly/3cR8n1Y>)

10 Влада на РСМ – 16.03.2020 –
Соопштение, види точка 7 – (достапно на
<https://vlada.mk/node/20544>)

дата на РСМ му препорача на СС и на Врховниот суд да укажат на по-ниските судови да се судат само определен број неодложни предмети¹⁰. СС донесе такво упатство (по претходно упатство од Владата што е само по себе симптоматично), но тоа не се применува во целост (на пример дневно дезинфицирање на судовите), а група од 70 адвокати, како и Адвокатската комора побараа целосно прекинување на сите рочишта на определен временски период. Тие исто така бараат да се донесе уредба со законска сила со која ќе се замрзне постапката за да не се пробијат роковите што ги имаат судиите од 90 дена прекин, по што еден судски случај мора да почне од почеток. Интересно, дел од адвокатите на предметите поврзани со СЈО или со виоско профилираниот случај „Рекет“, во изјавите во јавноста не го споменуваат замрзнувањето на роковите, тврдејќи само дека ниту еден предмет немало да застаре ако се воводе тримесечен мораториум.

Како и да е на последниот ден од март беше изречена уште една пресуда од предметите на СЈО, така што очигледно е дека за овие предмети и покрај корона кризата постапките продолжуваат. Ова може да се објасни и со друго сознание околу ефикасноста на овие предмети што го добивме од невладиниот сектор. Во се уште необјавена анализа на една невладина организација, всушност коалиција од организации кои работат на полето на судството, се наведува дека причината за одложувањата на рочиштата и доцнењето со привршувањето на судските случаи поврзани со поранешното СЈО, во поголем процент лежи токму во Судот, а во помал на одбраната и на реалните пречки. Ова укажува дека или со судот не се раководи добро (зашто голем број од овие предмети се сместени кај само неколку судии), но и дека недостасуваат судии во Одделнието за судење на случаи на организиран криминал и корупција – единствено такво специјализирано во државата. Како трета можна причина за неефикасноста е наведено дека е можно да немало добра проценка за бројот на доказите на Обвинителството што се понудени во предметот, пред Судот да го одобри тој предмет за судење.

Пробацијата се уште на проба

Повеќе други забелешки можат да му се припишата на судството во РСМ, од тоа дека самото бавно се реформира, до тоа дека не сака да прифати новини. Една од таквите новини е пробацијата како ефикасен начин на намалување на бројот на осудени лица по затворите, до успешна ресоцијализација. Овој проблем го констативме и во минатогодишниот извештај. Сега има напредок во техничките подготовки за спроведување на Законот за пробација донесен уште во 2015 година, но се чини дека за судовите овој закон се уште е „на проба“.

На неодамнешната конференција организирана на оваа тема од невладиниот сектор, беше кажано дека иако има услови, еден суд во југоисточна Македонија, како да го бојкотира процесот. Односно од де-

11 ММС.mk – 28.02.2020 – „Судовите во Македонија ги одбегнуваат пробациските мерки“ – (достапно на <https://bit.ly/2QnchQj>)

сет барања за осудителна мерка пробација, не било прифатено ниту едно, иако најмалку за четири случаи постеле и услови и препораки тоа да се стори.

Воедно беше изнесен и податокот дека во земјата 25 отсто од кривично осудените лица завршуваат во затворите, додека во Германија која активно го користи системот за пробација, тој процент е сведен на 5 отсто¹¹.

Од другите проблеми кои се наоѓаат во индикаторите за ова истражување и кои ни ги посочија експертите, генерално може да се издвојат: подобрување на материјално-техничките услови во судовите, во кои, во голем дел нема ни посебни сефови за чување на материјалите од предметите (исто важи и за обвинителството); подобрување на воедначена судска пракса и поголема активност на Врховниот суд во таа насока, подобрување на транспарентноста и отчетноста на судовите и во односите со јавноста; хармонизација на процесното законодавство но и на Крвичниот законик.

На крај би завршиле со препораката на еден од експертите дека **„реформите во правосудството треба да бидат еволутивен а не револуционерен процес, а за да се добие независно (право) судство, тој процес треба да започнува уште во формирањето на правничко образование, што подразбира темелно ревидирање на програмите на правните факултети и инвестирање во високото образование во делот на правото“**

Методологија

Ова истражување на Фондацијата „Метаморфозис“, во рамките на проектот чиј носител е Центарот за демократска транзиција од Црна Гора (ЦДТ), опфаќа пет области: избори, правосудство, борба против корупција и организиран криминал, медиуми и реформа на јавната администрација, при што секоја област ќе биде обработена низ посебен документ. Во овој документ за јавни политики е обработена областа за состојбите со реформите во правосудството.

Областите се состојат од низа под-области, кои се однесуваат на регулација на стратешката и правната рамка, институционалниот, административниот и материјалниот капацитет, како и остварените резултати во праксата.

Анализата се темели врз исполнетоста на критериумите до кои дојдовме со собирање на оценките на индикаторите и прашањата поврзани со нив од страна на експерти што ја следат имплементацијата на стандардите на ЕУ, како и врз основа на анализа на нормативните и институционалните реформи и нивните практични резултати. Во оваа анализа посебно им благодариме на експертите, доцент д-р Денис Прешова од Правниот факултет Јустинијан први од Универзитетот Св Кирил и Методиј од Скопје, Натали Петровска, адвокат и директор на Коалицијата Сите за правично судење, како и на Васко Маглешов, реномиран новинар вработен во редакцијата на Призма/БИРН, кој десетина години ги следи и пишува за состојбите во правосудството .

ЦДТ направи проценка на напредокот во исполнувањето на политичките критериуми за прв пат во 2017 година. Тогаш, со помош на методологот д-р Мартин Брус, за секоја од наведените области беа подготвени индикатори, кои служат како мерка за проценка на состојбата во областите и кои, всушност, претставуваат автентично разбирање за она што ЕК го бара од секоја земја како напредок во дадена област. По првата проценка, ЦДТ во 2018 година го прошири истражувачкиот фокус и на други земји од регионот, па со колегите од ЦРТА (Србија), Фондацијата „Метаморфозис“ (Македонија), „Зошто не?“ (Босна и Херцеговина), методологијата е усовршена и врз нејзина основа се работат и овие истражувања.

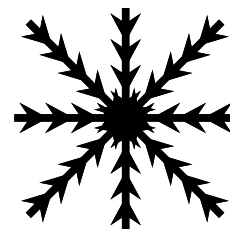
Основите за развој на индикаторите се клучните оценки и препораки од извештаите на Европската комисија, но и други меѓународни извештаи, компаративни студии и истражувања, акциони планови, како и многубројни меѓународни стандарди и практики и други референтни материјали. Вкупниот број на индикаторите за сите области беше 168, а од годинава додаени се и по неколку индикатори во секоја област од аспект на родовата застапеност, буџетирање и севкупни политики.

За Фондацијата „Метаморфозис“

Фондацијата за интернет и општество „Метаморфозис“ е независна организација, која работи во Република Северна Македонија и во нашиот поширок европски дом. Нашиот тим е составен од посветени активисти, кои се залагаат за демократија, обединети со заедничката цел и вредности за меѓусебна отчетност, отворена комуникација и непоколеблива посветеност на универзалните човекови права и демократијата.

Се стремиме кон општество во кое вклучени и свесни граѓани активно користат иновативни алатки за да ги исполнат своите граѓански права и одговорности; кои безусловно влијаат врз властите и бараат отчетност, со што обезбедуваат демократско, одговорно и транспарентно владеење.

ул. Апостол Гусларот 40, 1000 Скопје,
Република Северна Македонија
Тел. +389 23109325

info@metamorphosis.org.mk

www.metamorphosis.org.mk